

80 שנים להקמת הפלמ"ח

מה חיפש הפלמ"ח בסוריה?

הקמת הפלמ"ח היא דוגמה ל"מלחמה באמצעות פונדקאי", שבה הפונדקאי (היישוב היהודי) נהנה מהסימביוזה. יש לזהות גורמים אופוזיציוניים אשר פועלים גם ככוחות לא סדירים, ולמצוא את הדרכים לחבור אליהם ולנסות להכווין את פעולותיהם לטובת האינטרסים המדיניים והצבאיים של ישראל

לוחמים בגדוד "המורצים" של הפלמ"ח. בגלל חשיבותו ההיסטורית של הפלמ"ח במאבקו של היישוב היהודי, במלחמת העצמאות ובערכים שהנחיל לצה"ל, נשכחת לעיתים בנרטיב המסגרת ההיסטורית הכללית (צילום: ארכיון בית הפלמ"ח)

בסיוע סוכני CIA), מגייסים לטובת המאמץ המלחמתי הכולל כוחות מקומיים לא סדירים. כוחות אלה חייבים להיות כוחות אופוזיציה לשלטון במרחב לחימה מוגדר. במאמר זה אנתח מקרה מבחן שיש לו קשר להיסטוריה הישראלית - הקמת ארגון הפלמ"ח והפעלתו על-ידי הבריטים - ובאמצעותו אנסה לענות על השאלה "מדוע בסוריה צעד הפלמ"ח"?² במילים אחרות, מטרתו של מאמר זה תהיה לבחון את הקמתו ואת פועלו של הפלמ"ח בתוך מאמצי המלחמה הבריטיים בזירות המזרח התיכון וצפון אפריקה, ובכך למקם את תהליך הקמת הפלמ"ח במסגרת חקירה רחבה יותר.

בשנות מלחמת העולם השנייה היו מקרים רבים שבהם ארגנו כוחות בעלות הברית ותמכו בכוחות לא סדירים כחלק מהמאמץ המלחמתי הכללי נגד גרמניה ויפן. לעיתים קרובות היו כוחות אלה המערכת הצבאית היחידה במלחמה נגד מעצמות הצי, אך לעיתים נשלחו לזירות השונות סוכנים בריטיים ואמריקניים שכיוונו את מאמצי הקרביים של אותם כוחות לא סדירים למאמץ המלחמתי.¹ דפוס פעולה זה מכונה בספרות הצבאית "מלחמה באמצעות פונדקאי". הכתיבה הצבאית מגדירה "מלחמה באמצעות פונדקאי" כדפוס פעולה שבו כוחות קטנים, בדרך כלל מיוחדים (בתפיסה האמריקנית גם

ד"ר טל טובי, מרצה בכיר במחלקה להיסטוריה, אוניברסיטת בר-אילן

שהיו כפופות ישירות לדרג המדיני.⁹ עם זאת, אין ספק כי הכוונת פעולותיהם נעשתה במטרה לתמוך במבצעי הכוחות הסדירים שלחמו בזירות השונות, כך שהאויב נאלץ להוציא כוחות מהחזית ולהפנות יחידות ללחימה בעורף. כמו כן, הקמת המחתרות והארגונים והתמיכה החומרית שהוגשה להם הצביעו על מחויבותן של בריטניה וארצות הברית לשחרור כל המדינות והעמים שנמצאו תחת עול הכיבוש של מעצמות הציר. המטרה הייתה לגרום להם להמשיך להילחם, ולמנוע את כניעתם ואת שיתוף הפעולה האפשרי שלהם עם יפן או גרמניה.

לשטחים הכבושים הוצנחו סוכני SOE ו-OSS שהצטרפו למחתרות כקציני קישור, ובאמצעותם הועברו הוראות לעריכת מבצעים וכן הוצנחו מכשירי קשר ואמצעי לחימה שונים (בעיקר חומרי נפץ). מבחינת בריטניה וארצות הברית, לתנועות ההתנגדות ברחבי אירופה ומזרח אסיה היו שלוש משימות עיקריות שתמכו במאמץ המלחמתי הכללי. המשימה הראשונה הייתה איסוף מודיעין על צבאות האויב; המשימה השנייה הייתה לבצע פעולות חבלה במטרה לשבש את קווי התחבורה והתקשורת בין העורף לחזית, לפגוע במורל החיילים ולאלץ את מעצמות הציר להפנות כוחות מהחזית אל העורף; המשימה השלישית הייתה לסייע לצוותי אוויר שנטשו את מטוסייהם להסתתר, ואף לנסות להעבירם בחזרה לבעלות הברית.

הכתיבה הצבאית מגדירה "מלחמה באמצעות פונדקאי" כדפוס פעולה שבו כוחות קטנים, בדרך כלל מיוחדים (בתפיסה האמריקנית גם בסיוע סוכני CIA), מגייסים לטובת המאמץ המלחמתי הכולל כוחות מקומיים לא סדירים

בחודשים שלפני פלישת בעלות הברית המערביות לצרפת וכן לאחריה הוצנחו ברחבי צרפת, הולנד ובלגיה עשרות צוותים הן של SOE והן של SOE, וזה היה המבצע המשולב הראשון של שני הארגונים (Operation Jedburge).¹⁰ צוותים אלה חברו לארגוני המחתרת המקומיים במטרה לבצע פעולות חבלה, מארבים ופשיטות נגד הכוחות הגרמניים על-ידי הכוונת הארגונים המקומיים ליעדים שישרתו את מאמצי הפלישה.¹¹ כוונת הפעולות הייתה לגרום לגרמנים להשאיר כוחות בעורף, ובכך לעכב את הגעתן של תגבורות לחופי הנחיתה.¹² במיוחד יש לציין את עיכוב הגעתה של דיוויזיית השריון השנייה של ה-SS (2nd SS Panzer Division-Das Reich) - דיוויזיית עילית שצברה ניסיון קרבי רב בחזית המזרחית, והחלה לנוע מדרום צרפת לעבר נורמנדי. ואולם חבלות במסילות הברזל עיכבו את הגעתה במשך יותר משבועיים, וכוחות השריון שלה, שנאלצו לעצור ולהמתין, הותקפו מהאוויר.

הקמת הפלמ"ח

בקיץ 1940 העלה יצחק שדה את הצורך בכוח ארצי מגויס וגדול במסגרת ארגון "ההגנה". זאת לאחר פירוקן של מסגרות

בנרטיב הישראלי-ציוני יש לפלמ"ח מקום חשוב כגוף צבאי למחצה, שמילא תפקיד מרכזי בשמירה על היישוב היהודי בארץ-ישראל המנדטורית, ושלוחמיו היו חוד החנית של הכוח הלוחם של היישוב ושל המדינה בחודשים הראשונים של מלחמת העצמאות. רוח הפלמ"ח וערכיו, המבטאים דבקות במשימה, רעות ושמירה על טוהר הנשק, משמשים עד היום כערכי היסוד של צה"ל. לא ניתן לבחון את השנה הראשונה לקיום הפלמ"ח ללא דיון המכיל בתוכו מסגרת היסטורית רחבה יותר, הבוחנת את השפעתה של מלחמת העולם השנייה גם בזירות מרוחקות מהמזרח התיכון, ואת הממד הבריטי ושיתוף הפעולה עימם.³ בגלל חשיבותו ההיסטורית של הפלמ"ח במאבקו של היישוב היהודי, במלחמת העצמאות ובערכים שהנחיל לצה"ל, נשכחת לעיתים בנרטיב המסגרת ההיסטורית הכללית, אם כי מחקרים שונים על ההיסטוריה של הפלמ"ח עוסקים בכך.⁴

הקמת הפלמ"ח במסגרת ההיסטורית הכללית של מלחמת העולם השנייה

בשנתיים הראשונות של מלחמת העולם השנייה הצליחו צבאות גרמניה ויפן לכבוש שטחים עצומים - במקרה היפני היו אלה בעיקר שטחים שנשלטו קודם לכן על-ידי המעצמות הקולוניאליות דוגמת בריטניה (מלאיה, בורמה), ארצות הברית (הפיליפינים), צרפת (וייטנאם) והולנד (אינדונזיה). כמו כן, יפן כבשה שטחים גדולים בסין לפני פרוץ המלחמה.⁵ במדינות ובאזורים השונים כמו ארגוני מחתרת שהתנגדו לכיבוש הנאצי או היפני, ומטרתם הייתה לחבל במאמצי המלחמה של שתי מעצמות הציר.⁶ בריטניה ואחריה ארצות הברית זיהו את היתרונות בהפעלת אותם ארגוני מחתרת, ושתי המדינות הקימו גופים צבאיים למחצה, שמטרתם הייתה לתעל את הפעילות המחתרתית למאמצי המלחמה שלהם.

ב-1940 הקימה בריטניה את ה-SOE (Special Operations Executive). היה זה גוף חוץ-צבאי במסגרת המשרד ללוחמה כלכלית (Ministry of Economic Warfare), אשר שימש כגוף המקשר בין בריטניה לתנועות המחתרת השונות באירופה הכבושה, בעיקר בבלקן (Section D) ובאיטליה (Force 133), ומאוחר יותר לכוח שפעל בבורמה (Force 136).⁷ ה-SOE לא היה כפוף לפיקוד צבאי, ופעל לנוכח הנחיות הדרג המדיני. בעקבות הבריטים הקימה ארצות הברית ביוני 1942 גוף מקביל ל-SOE הבריטי - OSS (Office of Strategic Services), ואת יחידה 101 (Detachment 101), המקבילה האמריקנית לכוח 136 הבריטי. בדומה למודל הפרו"ש הבריטי, גם ה-OSS היה כפוף ישירות לממשל ולא למערכת הצבאית, ומראשיתו הוקם כגוף לביצוע לוחמה לא סדירה בשטחים שבשליטת האויב.⁸

כאמור, האחריות לביצוע מבצעים מיוחדים בעומק השטח של מעצמות הציר הייתה נתונה בידיהן של מנהלות אזרחיות

חברים ב־Special Operations Executive בדרום צרפת, 1944. בדומה למודל הפו"ש הבריטי, גם ה־OSS היה כפוף ישירות לממשל ולא למערכת הצבאית, ומראשיתו הוקם כגוף לביצוע לוחמה לא סדירה בשטחים שבשליטת האויב (צילום: ויקיפדיה)

אין כל ספק כי הניצחונות הכבירים של גרמניה לצד ההתקרבות הגרמנית למזרח התיכון (כיבוש הבלקן וההתקדמות בצפון אפריקה מזרחה, לעבר מצרים) היו גורם רב־משקל לנטייתם של הערבים כלפי הצד המנצח. כך למעשה עמדו הבריטים מול איום כפול: חיצוני - ההצלחות הצבאיות של גרמניה; פנימי - תמיכת גורמים פוליטיים ערביים בגרמניה. איום כפול זה הפך למעשי עם ההפיכה שהוביל בעיראק רשיד עלי אל־כלאני, שהיה פרו־גרמני. במאי 1941 החל הצבא העיראקי לפעול נגד הצבא הבריטי תוך שהוא זוכה לסיוע אווירי ממטוסי מעצמות הציר שהמריאו מסוריה.¹⁷ מגמות פרו־גרמניות היו גם במצרים, ואלה התגלו במקביל ליוזמה ההתקפית ההרסנית של קורפוס אפריקה בפיקודו של ארווין רומל.¹⁸ כל זה התרחש בעוד בריטניה עומדת לבדה מול גרמניה ואיטליה. למעשה, נוכל לטעון כי גיוס היישוב היהודי למאמץ הצבאי הבריטי החל כבר עם כניעת צרפת כאשר אנשי ה־SOE גייסו

הגנה דוגמת "פלוגות השדה" ו"הנוודת", במהלך 1939.¹³ ואולם ההחלטה על הקמת כוח יהודי לוחם נבעה בעיקר מהשינוי הדרמטי שחל במציאות הגאו־אסטרטגית לרעתה של בריטניה, עם תבוסתה של צרפת לגרמניה ויציאתה מהמלחמה ביוני 1940, במקביל לכניסתה של איטליה למלחמה לצידה של גרמניה. הצבא האיטלקי שחנה בלוב איים על העמדות הבריטיות ממערב למצרים, ומאתיפיה איימו יחידות איטלקיות על מצרים מדרום.¹⁴ עם כיבושה של צרפת נמצאו סוריה ולבנון תחת שלטון וישי, ששיתף פעולה עם גרמניה, והחשש הבריטי היה כי כוחות גרמניים יגיעו לאזורים אלה ויהפכו את הפלישה הגרמנית לארץ־ישראל מצפון לאפשרות ריאלי. החשש הבריטי התחזק כאשר, במסווה של ועדת שביתת הנשק, החלו הגרמנים והאיטלקים להתבסס בסוריה ונמליה, ושדות התעופה שלה עמדו לחלוטין לרשות מעצמות הציר.¹⁵ על־מנת לקדם את האיום מכיוון שטחי סוריה ולבנון החלו הבריטים להקים קווי הגנה בחלקים הצפוניים והצפון מזרחיים של ארץ־ישראל. יתר על כן, האיום של פלישה גרמנית גבר עם כיבושן של יוגוסלביה, יוון וכתרים, במחצית הראשונה של 1941, והחשש היה כי גרמניה תמשיך לנוע מזרחה, לכיוון סוריה ולבנון.

מלבד האיום הצבאי הישיר עודדו ההצלחות של גרמניה גורמים לאומיים ערביים לפעול נגד הנוכחות הבריטית במזרח התיכון. כמו כן גבר החשש הבריטי שגורמים פרו־גרמניים בקרב האוכלוסייה הערבית בארץ־ישראל ינצלו את ההזדמנות ואת חולשתה הכללית של בריטניה, ויחדשו את המרד הערבי. ידועה תמיכתו של המופתי חאג' אמין אל־חסייני בגרמניה הנאצית.¹⁶

**ההחלטה על הקמת כוח יהודי לוחם
נבעה בעיקר מהשינוי הדרמטי שחל
במציאות הגאו־אסטרטגית לרעתה
של בריטניה, עם תבוסתה של צרפת
לגרמניה ויציאתה מהמלחמה ביוני
1940, במקביל לכניסתה של איטליה
למלחמה לצידה של גרמניה**

אימון נשק של Office of Strategic Services. היה כפוף ישירות לממשל ולא למערכת הצבאית, ומראשיתו הוקם כגוף לביצוע לוחמה לא סדירה בשטחים שבשליטת האויב (צילום: ארכיון מוזיאון מלחמת העולם השנייה, ניו אורלינס, ארצות-הברית)

החבלה בבתי הזיקוק בעיר טריפולי (לבנון) את הפעולה הראשונה של הפלמ"ח, אשר הוקם רק שלושה ימים לפני היציאה לפעולה (15 במאי 1941).²¹ כאמור, שיתוף הפעולה בין "ההגנה" ובין ה-SOE החל לקודם לכן, כאשר בינואר 1941 נשלחו כמה מאנשי "ההגנה" למשימות איסוף מודיעין על מטרות אפשריות בסוריה ובלבנון, ובני היישוב השתתפו במבצעים של SOE ביוון ובכרתים.²² באותו חודש נפתח קורס קומנדו של ה-SOE למתנדבים מתוך המסגרות הצבאיות למחצה של ההגנה. במסגרת הקורס הוכשרו הלוחמים בטכניקות לוחמה שונות, בים וביבשה וכן בחבלה.

למרות העובדה שתשומת ליבו של הצבא הבריטי הייתה נתונה לקרבות בצפון אפריקה, היה ברור למפקדת ה-SOE במזרח התיכון כי קרב המועד שבו בריטניה תפלוש לסוריה וללבנון. לפיכך הוחלט לתמוך בפלישה כזאת על-ידי פיצוץ בתי הזיקוק בטריפולי. ההיגיון בבחירת מטרה זאת היה שיבוש פעילותם של מטוסי חיל האוויר הגרמני, על-מנת שאלה לא יוכלו לפעול נגד כוחות הפלישה הבריטיים. את המודיעין עבור הפעולה אסף יוסף קוסטיקה, איש המחלקה הסורית. מקורותיה של המחלקה הסורית בכמה אנשי "הגנה" שהתמקמו בסוריה ובלבנון בקיץ 1940, בתקופה שבה החל לשלוט בצרפת המשטר הפרו-גרמני. המחלקה הסורית השתלבה גם בפלישת הצבא הבריטי לסוריה וללבנון (Operation Exporter).

למרות הלחימה הקשה בצפון אפריקה וקביעתו של מפקד פיקוד המזרח התיכון הבריטי, גנרל ארצ'בלד ויוול, כי לא יוכל להקצות כוחות למתקפה לעבר סוריה, הורה לו ראש ממשלת בריטניה, וינסטון צ'רצ'יל, להוציא לפועל באופן מיידי מתקפה

בהסכמת מוסדות היישוב, קבוצת יהודים במטרה להקים כוח פשיטה וחבלה. בהמשך השנה החל הצבא הבריטי לממן ולאמן את הכוחות הראשונים שיהפכו לפלמ"ח.¹⁹ לפיכך, אף שהרצון לכוח צבאי ארצי היה נעוץ בקרב אישים שונים ביישוב, לא ניתן לתאר את השנה הראשונה לקיום הפלמ"ח ללא שיתוף הפעולה בין הנהגת היישוב לבריטים. במיוחד השפיע רצונם של האחרונים לשלב את היישוב היהודי בארץ-ישראל במאמץ המלחמתי שלהם נגד פלישה גרמנית-איטלקית למאחזיהם במזרח התיכון, ובעיקר בהגנה על תעלת סואץ.²⁰ שילוב היישוב במאמץ המלחמתי היה בעל שני היבטים: הראשון - מעשי, כלומר הפעלת יחידות המבוססות על הפלמ"ח בתוכנית המלחמה המתגבשת של בריטניה לכיבוש סוריה ולבנון. ההיבט השני היה הקמת כוחות שיפעלו בעורף הצבא הגרמני במקרה של פלישה לארץ-ישראל. לפיכך שירת שיתוף פעולה זה גם את היישוב בכך שנבנה לו כוח לוחם למקרה של פלישה גרמנית, שישתלב בתוכנית ההגנה הכללית של היישוב - "תוכנית הצפון". בטווח הארוך, הניסיון הקרבי שנצבר ומערכת האימונים הפכו את הפלמ"ח לכוח צבאי אשר אנשיו היו בעלי תרומה מכרעת במלחמת העצמאות.

פעולות הפלמ"ח כחלק ממאמצי המלחמה הבריטיים

בניית כוחו של הפלמ"ח והפעולות הראשונות שביצע היו כולם בהכוונת ה-SOE, ולא על-ידי הצבא הבריטי. הסיבה לכך היא שהפעולות נועדו להתבצע בשטחים הכבושים על-ידי הגרמנים, או בכאלה העומדים בפני כיבוש. בהקשר זה יש לראות בניסיון

לוחמי פלמ"ח על גיפ בהר־טוב. שיתוף פעולה זה הוכיח את יעילותה של תפיסת המלחמה באמצעות פונדקאי ואת תרומתם החשובה של מבצעים אלה במסגרת הלחימה הכוללת (צילום: ארכיון בית הפלמ"ח)

מ"ההגנה" סיוע בנושאי מודיעין וסיור בעורף הצבא הצרפתי בסוריה ובלבנון. "ההגנה" הטילה את המשימות על הפלוגות הצפוניות של הפלמ"ח. פלוגה א', בפיקודו של יגאל אלון, כיוונה את פעולתה לעבר סוריה, ופלוגה ב', בפיקודו של משה דיין, פעלה לאורך ציר החוף הלבנוני.²⁴ כל פלוגה התפצלה לכמה צוותים קטנים אשר ביצעו סיורים בעומק השטח הצרפתי. עם תחילתו של המבצע (8 ביוני 1941) השתלטו צוותי הפלמ"ח על מספר גשרים וכן ביצעו חסימות ומארבים. הצוותים שימשו גם כיחידות סיור ואיסוף מודיעין עבור כוח המשלוח הבריטי שהחל להתקדם בכמה צירים.²⁵ בתוך סוריה עצמה פעלה המחלקה הסורית, ומשימותיה היו פגיעה במתקנים צרפתיים באזור חלב. במהלך הפלישה לסוריה נעזרו הבריטים גם בלוחמים צ'רקסים ודרוזים, כלומר כוחות מקומיים סדירים למחצה, אשר ערקו מצבא צרפת.²⁶

כזאת. נוסף על השיקולים האימפריאליסטיים והפוליטיים של מנהיג צרפת החופשית, שארל דה־גול, הייתה לכיבוש סוריה ולבנון גם סיבה אסטרטגית כבדת משקל שהניעה את צ'רצ'יל לפעולה. באפריל 1941 התחוללה כאמור בעיראק ההפיכה שהעלתה לשלטון את רשיד עלי הפרו־גרמני. באותם ימים החזיקה בריטניה בעיראק שני שדות תעופה שהותקפו על־ידי הצבא העיראקי. במלחמה שהתפתחה בין כוח המשלוח הבריטי לצבא עיראק החלו מטוסים גרמניים ואיטלקיים, שהמריאו מסוריה, לסייע לעיראק.²³ באותה עת העבירה איטליה, דרך סוריה, אמצעי לחימה לעיראקים. מול הסיוע שהושיטו מעצמות הציר, בשיתוף פעולה עם השלטון הצרפתי בסוריה, החליט צ'רצ'יל, למרות התנגדותו של וינצ'רסלי, כי יש לכבוש את סוריה ולבנון. במחצית השנייה של מאי 1941 ביקש הפיקוד הבריטי

הלחימה בסוריה הסתיימה ב-8 ביולי 1941, אך פלישתה של גרמניה לברית המועצות ב-22 ביוני וקריסתו המהירה של הצבא הסובייטי בשבועות הראשונים של הלחימה הביאו לכך שבריטניה עדיין חששה מפלישה גרמנית למזרח התיכון במקרה שטורקיה תצטרף למלחמה לצידה של גרמניה או תאפשר מעבר של כוחות גרמניים בשטחה. לפיכך המשיכה בריטניה להפעיל את המחלקה הסורית של הפלמ"ח. המשימות שהוגדרו לאנשי המחלקה היו איסוף מודיעין על יסודות פרו-גרמניים שנשארו בסוריה, ובדיקת הלכי הרוח של האוכלוסייה האזרחית. כיוון שנמשך החשש מפני פלישה גרמנית מצפון הקימו אנשי המחלקה הסורית תאי פעולה בערים המרכזיות בסוריה, והכינו תוכניות לחבלה ביעדים בעלי חשיבות אסטרטגית במקרה שפלישה כזאת אכן תתרחש. כמו כן, אנשי המחלקה הסורית הכינו תוכניות פעולה להטרדת הכוחות הגרמניים מאזור הר הלבנון. תוכנית זאת השתלבה בתוכנית הכללית של בריטניה למקרה של כיבוש סוריה, נסיגת הכוחות הבריטיים לעיראק, והחזקת מובלעת התנגדות בהר הלבנון.²⁷ רק כאשר החלה ברית המועצות ביוזמות התקפיות, בשלהי 1943, חלפה הסכנה לכיבוש סוריה. בשלב זה פורקה המחלקה הסורית, ואנשיה השתלבו במחלקה הערבית של הפלמ"ח.

צ'רצ'יל להכין בכל מקום שנכבש על-ידי הנאצים, או בכזה שיכול להיכבש על-ידיהם, תאי התנגדות על בסיס האוכלוסייה המקומית.²⁹ המשך ההכנות לקראת פלישה מצפון נבע גם מההצלחה הגרמנית בדרום רוסיה במהלך 1942, ומהחשש כי גרמניה תפלוש מהקווקז לעבר עיראק וסוריה ומשם דרומה, עד תעלת סואץ. בתקופה זו, שהייתה גם שיא הצלחתו של קורפוס אפריקה, נמשכו ההכנות באינטנסיביות ושיתוף הפעולה בין הבריטים ובין היישוב הגיע לשיאו.

בהקשר זה יש לציין שתי תוכניות מרכזיות: הראשונה כללה סיוע בריטי באימונים ובאמל"ח לצורך התארגנות לקראת לוחמת גרילה בחלקים הצפוניים של הארץ, במסגרת "תוכנית הצפון" של היישוב היהודי.³⁰ התוכנית השנייה הייתה הקמתה של המחלקה הגרמנית של הפלמ"ח במאי 1942. תפקידה של המחלקה היה לפעול בתוך המערכים הגרמניים במקרה של פלישה לארץ.³¹ ואולם עם בלימת ההתקדמות הגרמנית בקווקז (קיץ 1942) והניצחון הבריטי בקרב אל-עלמיין השני (נובמבר 1942) הוסר האיום על תעלת סואץ ועל האפשרות לפלישה גרמנית מצפון, ובכך הסתיים למעשה עיקר שיתוף הפעולה הצבאי בין היישוב ובין הבריטים על הגנת ארץ-ישראל.³²

סיכום

הקמת הפלמ"ח היא דוגמה למלחמה באמצעות פונדקאי, שבה הפונדקאי (היישוב היהודי) נהנה מהסימביוזה. הייתה אמנם משמעות מבצעית מסוימת להפעלת הפלמ"ח בזמן הפלישה לסוריה, אך אין ספק שזה היה מאמץ שולי, במסגרת הכללית של המבצע הסדיר. כמו כן, לנוכח המפנה האסטרטגי שחל בחזיתות המלחמה במהלך המחצית השנייה של 1942, שאר התוכניות הבריטיות לא באו לידי מימוש. לפיכך לא ניתן להעריך מה הייתה יכולה להיות למשל תרומתה של המחלקה הגרמנית במקרה שהגרמנים כן היו פולשים לארץ-ישראל. ואולם היישוב היהודי בהחלט זכה בכוח לוחם, שצבר ניסיון קרבי.

תפיסה זאת, שבמרכזה מלחמה באמצעות פונדקאי, שימשה מודל הפעלה גם לאחר מלחמת העולם השנייה, ובין היתר אפשר לזהות מודל זה בעימותים צבאיים במלחמת וייטנאם, ובשיתוף הפעולה בין הכוחות המיוחדים האמריקניים הן באפגניסטאן (כוחות הברית הצפונית) והן בצפון עיראק (הכורדים). שיתוף פעולה זה הוכיח את יעילותה של תפיסת המלחמה באמצעות פונדקאי ואת תרומתם החשובה של מבצעים אלה במסגרת הלחימה הכוללת.

התפיסה הופעלה על-ידי ישראל בכמה מקרים בעבר; הבולט שבהם הוא הסיוע שהושיטה ישראל לכורדים בעיראק אך היו גם מקרים נוספים, דוגמת הסיוע לנוצרים בדרום סודאן והסיוע לאוכלוסייה הכפרית בדרום לבנון (שנות ה-70). יתר על כן, יש בדפוס פעולה מבצעי זה משום רלוונטיות גם היום.

יש לזהות גורמים אופוזיציוניים אשר פועלים גם ככוחות לא סדירים, ולמצוא את הדרכים לחבור אליהם ולנסות להכווין את פעולותיהם לטובת האינטרסים המדיניים והצבאיים של ישראל. זהו תהליך מורכב, שאת תוצאותיו ניתן לזהות לעיתים רק בחלוף שנים רבות.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

במקביל להפעלה המבצעית הישירה בסוריה ולבנון השתלב הפלמ"ח, בתוכנית הבריטית להגנת ארץ-ישראל למקרה של פלישה מצפון וממערב. תוכנית זאת, שכונתה PPOS ("ארץ-ישראל שלאחר הכיבוש"), נהגתה כבר לאחר נפילת צרפת, כשהשליטה בסוריה ובלבנון עברה לידי הבריטים

במקביל להפעלה המבצעית הישירה בסוריה ולבנון השתלב היישוב היהודי, ובעיקר הפלמ"ח, בתוכנית הבריטית להגנת ארץ-ישראל למקרה של פלישה מצפון וממערב, שתתרחש אם המאמץ הגרמני מצפון אפריקה יצליח. תוכנית זאת, שכונתה PPOS (The Palestine Post Occupational Scheme) - "ארץ-ישראל שלאחר הכיבוש" - נהגתה כבר לאחר נפילת צרפת, כשהשליטה בסוריה ובלבנון עברה לידי שלטון וישי הפרו-גרמני. בשלב זה התבססה תוכנית ההגנה הבריטית על כוחות מצבא בריטניה והלגיון הירדני ובנייתם של שלושה קווי הגנה:

1. מגשר נהריים צפונה לאורך הירדן, עד ראש פינה, ומשם מערבה - עד אכזיב.
2. הרי הגלבוע עד ג'נין, לאורך רכס הכרמל, ועד חיפה.
3. מגשר דמיה לשכם ומערבה, לאורך נחל אלכסנדר.

בתוכנית נקבע כי במקרה של כיבוש הארץ תתנהל בה מלחמת גרילה בממדים נרחבים, שעיקרה מבצעי חבלה בצירי תנועה.²⁸ ההחלטה על שילוב מאמצים זה נבעה מהרצון הבריטי לדלל כוחות צבא בחלק מזירות הלחימה, אך גם מהוראתו של

